

Наталія Синицина

АДАПТАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ: РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНИХ І ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Аналізуються умови розвитку особистісних і професійних компетенцій в учнів професійно-технічних навчальних закладів, зокрема уміння вчитися та удосконалення активності розумової праці як умова підвищення їхньої конкурентоспроможності на сучасному ринку праці.

Ключові слова: управління освітою, професійно-технічна освіта, компетенції, розумова праця, європейська система кваліфікації.

Постановка проблеми

Якість професійно-технічної підготовки майбутнього кваліфікованого робітника залежить не тільки від певної кількості здобутих під час навчання умінь і навичок, але й від набуття досить широкого спектра мультидисциплінарних знань.

Насправді, в сучасних умовах розвитку інформаційного, техногенного суспільства отримання молодою людиною певної робітничої спеціальності у професійно-технічних навчальних закладах (далі – ПТНЗ) не дає гарантії забезпеченості роботою на довгі роки. Дуже швидко (протягом 3–5 років) змінюються технології, устаткування, розширюється перелік компетенцій, якими повинен володіти кваліфікований робітник, тому саме опанування однією з головних компетенцій у процесі навчання – умінням вчитися, дозволяє майбутньому робітникові залишатися конкурентоспроможним на ринку праці протягом всього життя.

Йдеться про те, що в сучасних умовах людина повинна швидко адаптуватися до вимог ринку праці, а цей процес вимагає постійного навчання, самовдосконалення, самоуправління своєю розумовою працею.

Питанням розвитку професійно-технічної освіти в Україні присвячено у науковій літературі досить багато публікацій. Зокрема, загальними питаннями теорії і практики ПТО присвячені праці: В. М. Аніщенко, Д. О. Закатнова, С. І. Здіорук, С. Ф. Клепко, Н. Г. Ничкало, В. О. Радкевича, В. А. Савченко, І. М. Савченко, В. Є. Скульської, І. М. Старикова та ін. Питання психології профтехосвіти та умовами розвитку особистості учнів ПТНЗ досліджували науковці: М. А. Вайнтрауб, Г. П. Асянович, В. Д. Онищенко, Е. О. Помиткін, Л. В. ёЩербак, у галузі державного управління питання державно-громадського управління ПТО розглядалися П. М. Кухарчуком. Але питання розвитку особистісних і професійних компетенцій в учнів професійно-технічних навчальних закладів, зокрема уміння вчитися до цього часу науковцями не розглядалися, що і зумовило вибір теми даної публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Мета

Мета публікації – розглянути питання розвитку уміння вчитися в учнів професійно-технічних навчальних закладів як одного з чинників підвищення престижності робітничих професій та умови підвищення конкурентоспроможності випускників ПТНЗ на ринку праці.

© Синицина Н.Г., 2011.

Виклад основного матеріалу

Останнім часом на рівні держави приділяється велика увага розвитку системи професійно-технічної освіти (далі – ПТО), практично знищеної за останні 20–30 років. Наслідком занепаду ПТО став значний дефіцит кваліфікованих робітничих кадрів у промисловості України (загальновідомо, що середній вік робітників у промисловості України – 55 років), застаріла матеріально-технічна база ПТНЗ, кадрові проблеми тощо.

За останні роки ситуація дещо змінилася на краще, але однією з основних проблем залишається підвищення престижності робітничих професій, яким навчають у ПТНЗ, заохочення випускників шкіл до вступу у ці навчальні заклади.

Немає сумніву в тому, що проблему розвитку системи ПТО на рівні держави потрібно вирішувати комплексно, але одним із шляхів подолання кризових явищ у цій системі є створення таких умов для навчання, коли учні ПТНЗ не відчуватимуть себе меншвартими (як це часто було з ними у школі), а натомість оволодіють методами і прийомами активної розумової праці та здобудуть певні професійні компетенції.

У більшості учнів ПТНЗ існує проблема із засвоєнням знань, оскільки до цих навчальних закладів потрапляють, як правило, ті випускники шкіл, які під час навчання у школі не виявили особливих здібностей або ті, кого не навчили вчитися, здобувати знання самостійно, тобто займатися розумовою працею. Досвід майже 20-річного викладання автора цієї публікації у ПТНЗ свідчить, що учень не завжди може добре адаптуватися в новому соціальному оточенні професійно-технічного навчального закладу та оволодіти великим обсягом знань з різних навчальних курсів та дисциплін. Безумовно, велике значення має педагогічна майстерність, професійні знання та особистість викладача, майстра виробничого навчання, але основною умовою оволодіння великим обсягом професійних знань є система умінь, навичок розумової праці, які необхідні для успішного навчання у ПТНЗ.

По суті, мова йде про певні компетенції того, що навчається, які у Європейській Системі Кваліфікацій об'єднуються під назвою «уміння вчитися».

Ключовим напрямом діяльності ПТНЗ є розроблення такої системи навчання, яка дозволила б учням оволодіти умінням вчитися. До цієї системи можуть входити як практичні поради та рекомендації з проблем самоосвіти та підвищення якості навчання, так і виконання творчих та практичних завдань, отримання можливостей творчо використовувати навички професійної діяльності.

На жаль, традиційно вітчизняна педагогічна наука не оперувала таким поняттям як «уміння вчитися». Щоправда, нечисленні дослідження розглядали питання «розумової праці» учнів, студентів скоріше з філософської точки зору. Водночас, у педагогіці тісно пов'язані дефініції «навчання», «розумова праця», «культура». Розглянемо взаємозв'язок цих понять з поняттям «уміння вчитися», яке є одним з наріжних каменів Європейської Системи Кваліфікацій (далі – ЄСК) та важливою та необхідною професійною та особистісною компетенцією.

ЄСК визначається узагальнена структура кваліфікацій освіти всіх рівнів, порівнювану з національними системами кваліфікацій освіти. Слід зауважити, що розробка Національної системи кваліфікацій (далі – НСК) на основі ЄСК триває, але викликає у її розробників певні труднощі.

Необхідність впровадження НСК у систему професійно-технічної освіти викликано необхідністю реалізації стратегії навчання впродовж життя у контексті

об'єктивних технологічних, економічних і демографічних змін у світі, а також необхідністю подолання бар'єрів, що існують у межах міжнародного розподілу праці. На думку експертів, ці ж бар'єри стають перепорою в ефективному використанні знань та компетенцій громадян різних країн, кваліфікованих працівників, професіоналів через відсутність прозорості кваліфікацій.

Важливим чинником розвитку в учнів ПТНЗ уміння вчитися є їх рівень культури. Поняття «культура» вживається у різних значеннях. Найбільш загальне значення – це сукупність створених людиною матеріальних і духовних цінностей, саме людиною, а не природою. Залежно від характеру цих цінностей культуру поділяють на матеріальну й духовну. Однак нерідко буває, що між творіннями розуму і рук людських важко провести чітку межу з позицій матеріального та духовного. Книгу, ідею, втілену в комп'ютер або верстат, лист, скульптуру та багато інших предметів як результату розумової діяльності можна одночасно віднести і до матеріальної, і до духовної культури.

У побутово-повсякденній практиці під культурою розуміють явища духовного життя людей: освіту, науку, мораль, мистецтво. Безумовно, всі вони мають пряме відношення до розумової праці. Щоб уміло організувати і вести її, необхідні навички, що дозволять учневі ПТНЗ реалізувати свою культуру у професійній діяльності.

Слід зауважити, що розум – філософська категорія для позначення раціонального способу освоєння дійсності, вища форма інтелектуальної діяльності, яка полягає в усвідомленому оперуванні поняттями і спирається на розкриття їхньої природи і змісту. Головна особливість і соціальне покликання розуму полягають у тому, що він висуває нові ідеї, які виходять за межі попередніх систем знань і уявлень, тобто саме з діяльністю розуму пов'язана творчість людини в усіх сферах життєдіяльності. Рене Декарт, математик і філософ XVII століття, стверджував: «Недостатньо мати добрий розум. Потрібно ще вміти його використовувати».

Таким чином, розумова праця – це здатність ефективно виконувати роботу, яка потребує тривалого розумового напруження. Фізіологічно вона характеризується довготривалим збереженням необхідних для роботи оптимальних осередків збудження в корі головного мозку при стійкому гальмуванні інших ділянок кори. Психологічно це виражається в тривкій інтенсивній увазі до об'єктів спостереження, запам'ятовуванні, роздумах.

Культура розумової праці – це організація праці з дотриманням умов, що забезпечують максимальну продуктивність розумової діяльності при найменшій витраті енергії. Ці умови сформовані багатовіковим досвідом людства і результатами спеціальних досліджень, здійснених представниками багатьох наук, насамперед гігієни, фізіології, педагогіки і психології. Така культура вкрай потрібна учням ПТНЗ в сучасних умовах не тільки для самореалізації, а й для професійної діяльності.

На думку психолога Тома В'южека, в певному значенні мозок подібний тілу. Якщо його не тренувати, він слабшає і стає млявим. Мозок у бездіяльному стані не вирішує ніяких серйозних завдань. Недостатнє навантаження може призвести до косності мислення, браку свіжих ідей, розвитку розумової млявості, швидкого стомлювання, нудьги і, що найгірше, повної розумової деградації. Людина втрачає гостроту мислення, якщо перестає керувати своїм мозком. Це відбувається, якщо людина піддається лінощам замість того, щоб ретельно обмірковувати кожну проблему, використовує напрацьовані раніше здобутки. Це відбувається й тоді, коли

вона різко обмежує коло своїх інтересів. Наприклад, деякі люди чудово конструюють мости і приймають прекрасні ділові рішення, але не вміють організувати свій час, нездатні підтримати невимушену бесіду, відпочити, розслабитися. Вони використовують свій мозок лише в кількох сферах, зневажаючи всі інші.

Коли людина перестає одержувати задоволення від пошуку свіжих ідей, експериментування і дослідження нових можливостей, її мозок слабшає. На жаль, люди часто не розуміють того, що навколишній світ значною мірою створений їхнім мозком. Вони цілком поглинуті тим, що відбувається ззовні, внаслідок чого страждає те, що знаходиться в них усередині. Їхні проблеми, турботи й обов'язки виходять на перше місце, і вони забувають час від часу зробити паузу і задуматися над тим, як вони думають. Здоровий, тренований мозок здатний мислити в різних напрямках.

Відповідно до досліджень Т. В'южека, є чотири основні якості, що характеризують рівень тренуваності мозку: розумова сила, розумова гнучкість, розумова витривалість, розумова координація.

Розумова сила – це здатність у будь-який час зосередитися настільки глибоко і тривало, наскільки вам потрібно. Розумова гнучкість – це здатність переключатися з одного типу мислення на інший. Розумова витривалість – здатність витримувати високий рівень активності без відривів від процесу мислення і без довготривалих пауз від початку і до завершення роботи. Розумова координація – здатність урівноважено керувати мисленням при виконанні кількох справ одночасно і прагненні довідатися про нове.

Тільки при почерговому навантаженні, напруженні і розслабленні свого мозку різними способами можна підтримувати його в добрій формі. Люди, у яких мозок перебуває в добрій формі, здатні виявити себе в будь-якій діяльності. Саме такі завдання стоять перед майбутніми кваліфікованими робітниками – учнями ПТНЗ.

Що стосується дефініції «навчання», то в системі ПТО завжди існували і існують проблеми, пов'язані з тим, що до цього типу навчальних закладів вступають випускники шкіл, для яких процес навчання завжди викликав певні труднощі. Ідеологія нашого суспільства побудована на престижності вищої освіти, в той час як робітничі професії є не тільки не престижними, а й свідчать, на думку більшості, про певну розумову «недосконалість» людини, яка їх здобуває або вже здобула і працює на виробництві.

Водночас, якщо говорити про розумову працю учнів профтехучилищ, однією з очевидних умов високої розумової продуктивності є добре здоров'я – фізичне (соматичне) і душевне (психічне). Значення доброго здоров'я найчастіше недооцінюють навіть представники інтелектуальних професій. Порівняно з людьми, які займаються фізичною працею, люди розумової праці здаються такими, що мають слабке здоров'я. Висока розумова продуктивність, стійка і тривала психічна працездатність забезпечуються краще, якщо людина володіє більшими соматичними резервами.

Універсальних рецептів зміцнення здоров'я, підведення організму до того чи іншого випробування немає. Кожна людина повинна виробити власний досвід, виходячи з особливостей своєї нервової системи і вегетативної організації. «Пізнай себе!» – цю мудру пораду древніх греків мусить пам'ятати кожний, хто хоче ефективно і з задоволенням займатися будь-якою роботою.

Соматичні і психічні якості є органічно пов'язаними, в здоровому тілі справді «живе» здоровий дух. Фізіоло-

гічно це просто пояснюваний факт. Мозок – субстрат нашого психічного життя, не ізольований від усього організму в цілому: те, що, відбувається в організмі, обов'язково безпосередньо чи опосередковано відбивається на роботі мозку, на функції кори його великих півкуль. Звідси випливає простий висновок: все, що зміцнює наше здоров'я, одночасно зміцнює і субстрат нашої розумової діяльності – головний мозок. А оскільки це так, культура розумової праці є в той же час культурою нашого тіла, нашого здоров'я.

Продуктивність розумової праці обов'язково залежить від організації харчування. Достатня кількість життєво необхідних речовин (білки, жири, вуглеводи, вітаміни, мікроелементи) забезпечують високу продуктивність. Так, наприклад, білки забезпечують мозок енергією, але їхня живильна дія нетривала. А вуглеводи діють як паливо для тонкої мозкової структури. Але їжа не повинна бути надмірно калорійною, тому що вона не встигає повністю перетравитися, а «їжа, що не перетравлюється, з'їдає того, хто її з'їв» (Абу-ль-Фарадж, 1226-1286, сирійський письменник, лікар, історик).

У цьому питанні також приховано певну проблему, адже за своїм матеріальним станом учні ПТНЗ, як правило, не можуть собі дозволити раціонально харчуватися.

Підвищення продуктивності розумової праці також залежить від фізичних вправ (гімнастика, лижі, плавання) і правильно проведених днів відпочинку. М'язи тіла постійно впливають на мозок, на психічне самопочуття людини. Біологічні імпульси, що надходять від м'язів у головний мозок, несуть не тільки інформацію про стан «периферії тіла», а й є своєрідними подразниками, що стимулюють діяльність мозку, збуджують його. Так діє, зокрема, ранкова зарядка, у процесі якої за допомогою фізичних вправ в активність включається і головний мозок, який також повинен перейти на денний режим.

Навчання – це процес створення нових звичок. Щоразу, здобуваючи нову навичку, потрібно відпрацювати визначену схему з'єднання нервових клітин. У процесі навчання ми буквально програмуємо наш мозок. Складні навички роботи у професійній діяльності будуються на послідовному нашаруванні звичок. Після того, як опановано один рівень, увага вивільнюється для того, щоб перейти на вищий рівень. Так, навчившись писати, людина вже не думає про те, як написати слово, а цілком концентрує свою увагу на змісті написаного. Китайське прислів'я говорить: «Я чую, я забуваю. Я бачу, я запам'ятовую. Я роблю, я розумію».

Таким чином, отриманню умінь вчитися та, відповідно, підвищенню продуктивності розумової праці в учнів професійно-технічних навчальних закладів сприяють суб'єктивні й об'єктивні умови: загальна і специфічна культура кожної окремої людини, стан здоров'я і харчування; наявність необхідних для розумової діяльності умінь і навичок; звичка до творчого мислення (творче сприйняття роботи, що виконується); систематичність. Здатність працювати систематично – характерна риса кваліфікованого робітника, що використовує у своїй професійній діяльності послідовність дій, планування, ритм і темп у роботі.

Серед форм та методів діяльності професійно-технічних навчальних закладів, спрямованих на розвиток умінь вчитися та підвищення продуктивності розумової діяльності в учнів можна назвати створення цілісної системи мотивації, яка включатиме:

- розвиток творчої, пізнавальної діяльності учня під час теоретичного та практичного навчання;
- заохочення до творчого опанування професійними уміньми та навичками;

- використання сучасних інформаційних технологій у процесі навчання – Інтернету, мультимедійних засобів, інтерактивних підручників тощо;
- організацію і проведення інтелектуальних змагань, конкурсів тощо;
- пропаганду здорового способу життя та раціонального харчування, відмови від шкідливих звичок.

Принциповою особливістю створення такої системи є те, що учням ПТНЗ мають бути цікавими ті заходи, які спрямовані на формування компетенції умінь вчитися. Тільки тоді вони зможуть не тільки дійсно стати кваліфікованими робітниками, але й підвищити свою конкурентоспроможність на сучасному ринку праці.

Література.

1. Вайнтрауб М. А. Інтегроване розвивальне навчання у професійній школі: Монографія. – К. : Т. Ключко, 2009. – 17,7 авт. арк.
2. Васянович Г. П., Онищенко В. Д. Ноологія особистості. – Л.: Сполом, 2007. – 10,0 авт. арк.
3. Вьюжек Том. Тренуй свій мозг. – М. : ЗАО «ЭКМО-Пресс», 2001г, – 234 с.
4. Європейська кваліфікаційна рамка (ЄСК). The European Qualifications Framework (EQF). – Режим доступу: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc44_en.htm.
5. Інформаційно-аналітичний збірник. «ПРОФТЕХІН-ФО» / [Н. О. Величко, І. В. Гириловська, Л. А. Майборода, І. М. Савченко та ін.]; під. кер. Т. В. Волкової. – Дніпропетровськ: ДЦ ПТО ПІТ, 2009. – Вип. І. – 7,5 авт. арк.
6. Кухарчук Петро Михайлович. Державно-громадське управління системою професійно-технічної освіти в Україні (регіональний аспект) : Автореф. дис... канд. Наук держ.упр. : 25.00.02 – 2009. – 20 с.
7. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості. – К. : Наш час, 2007. – 12,0 авт. арк.
8. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України. Т. 1: Економіка знань – модернізаційний проект України / А. М. Гуржій, В. М. Геєць, Б. Є. Кваснюк. – К. : Фенікс, 2007. – 23,3.

УДК 323.213:351.852

Галина Скібчик

РОЗМЕЖУВАННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

У статті аналізуються визначення понять державної політики у сфері бібліотечної справи. Пропонується уточнення таких термінів як «комплектування», «документ», «електронна бібліотека», «державна політика у галузі бібліотечної справи».

Ключові слова: бібліотечна справа, державна політика у галузі бібліотечної справи, комплектування, електронна бібліотека, віртуальна бібліотека, цифрова бібліотека, електронний документ, електронні ресурси.

© Скібчик Г.Є., 2011.